

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

(EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 21 Mayıs 2020

Gönderim Tarihi: 02 Mayıs 2020
Yayımlanma Tarihi: 12 Haziran 2020

Atıf Künyesi: Aşirov, T. ve Albayrak, Ç. (2020). “Sovyet Türkmenistanı’nın İlk Yıllarında Edebî Eleştiri (A. Gulmuhammedov ile H. Şahberdiyev Eleştirileri Bağlamında)”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 106-115.

SOVYET TÜRKMENİSTANI’NIN İLK YILLARINDA EDEBİ ELEŞTİRİ (A. Gulmuhammedov ile H. Şahberdiyev Eleştirileri Bağlamında)

Tahir AŞİROV*
Çağdaş ALBAYRAK**

Öz

Sovyet Türkmenistanı’nın ilk yıllarından itibaren Türkmen dilindeki edebî yazıların birçoğu, “Türkmenistan” gazetesinde yayımlanmaya başlamıştır. Bunun akabinde Türkmen edip ve düşünürler tarafından bu gazetede yayımlanan edebî yazılar üzerine cevap niteliğinde olan çeşitli edebî eleştiriler de kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Abdulhekim Gulmuhammedov tarafından 1928 yılında “Türkmenistan” gazetesinde “Türkmenistan Gazetinin Edebiyat Sahıpası ve Şağırlar hem Yazıcılarımız” (Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız) adıyla bir edebî eleştiri yazısı yayımlanmıştır. Yazar, Avrupa edebiyatı, Türk dünyasındaki edebiyat ve Sovyet Türkmenistanı’nda devam eden inkılap edebiyatı yaklaşımlarının Türkmen şairleri ve yazarları nazarındaki öneminden bahsetmektedir. Gulmuhammedov yazısında, “Türkmenistan” gazetesinin eki olarak yayımlanan “Edebiyat Sayfası”ndaki şiirleri ve öyküleri tenkit etmektedir. Bunun üzerine Hallı Şahberdiyev tarafından 1928 yılında aynı gazetede “Kim için Yazdınız?” (Kim için Yazdınız?) adıyla bir cevap yazısı kaleme alınmıştır. Bu iki yazar arasında başlayan eleştiri yazıları sonraları da devam etmiştir. Bu iki yazarın eleştirilerinin, dönemin yenilikçi genç Türkmen şairi Amandurdu Alamışov’un şiiri bağlamında da devam ettiği görülmektedir. Gulmuhammedov ile Şahberdiyev arasında Sovyet Türkmenistanı’nın ilk yıllarında cereyan eden eleştiri yazılarının, Sovyet Türkmenistanı’nda yapılan ilk edebî tenkitler olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkmenistan, Gulmuhammedov, Şahberdiyev, Alamışov, Eleştiri

Literary Criticism In The First Years Of Soviet Turkmenistan - In the Context of A. Gulmuhammedov and H. Shahberdiyev Criticism -

Abstract

Since the first years of Soviet Turkmenistan, many of the literary writings in the Turkmen language have been published in the newspaper “Turkmenistan”. Subsequently, various literary criticisms were also written on the literary articles published in this newspaper by Turkmen litterateurs and scholars. In this context, Abdulhekim Gulmuhammedov published a literary criticism in the newspaper “Turkmenistan” titled “Türkmenistan Gazetinin Edebiyat Sahıpası ve Şahırlar hem Yazıjylarymyz” (the Literature Page of the Newspaper “Turkmenistan” and the Poets and the Writers) in 1928. The author talks about the importance of European literature, the literature in the Turkish world, and the revolutionary literature approaches in Soviet Turkmenistan for Turkmen poets and writers. In his article, Gulmuhammedov criticizes the poems and stories on the “Literature Page” published as a supplement to the newspaper “Turkmenistan”. Thereupon, an answer letter with the name “Kim uchin yazdynyz?” (Who Have You Written for?) was written by Hally Shahberdiyev in the same newspaper in 1928. The criticisms that started between these two authors continued afterward. It is seen that the criticism of these two authors continued in the context of the innovative young Turkmen poet Amandurdy Alamışov. It can be said that the criticisms that took place between Gulmuhammedov and Shahberdiyev in the first years of Soviet Turkmenistan were the first literary criticisms made in Soviet Turkmenistan.

Keywords: Turkmenistan, Gulmuhammedov, Shahberdiyev, Alamışov, Criticism

* Dr. Öğr. Üyesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Zonguldak/Türkiye. E-Posta: tahirashirov@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9684-0834>.

** Öğr. Gör., Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Zonguldak/Türkiye. E-Posta: cagdasalbayrak@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4097-3371>.

Giriş

Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yılları, toplumsal ve kültürel sorunların yaşandığı, tartışıldığı ve edebî tenkit kültürünün gelişmeye başladığı bir zaman dilimidir. Bu süreçte dönemin düşünürleri tarafından çeşitli konularda çalışmalar yapılmış ve özellikle edebî tenkit yazıları kaleme alınmıştır (Aşirov, 2019a: 21-29). Buhara Halk Cumhuriyeti'nin “Harbiye Nazırı” ve Enver Paşa'nın Kerki kolbaşlarından olan Abdulhekim Gulmuhammedov (1885-1931), Türkmen düşüncesinin ihyası, özellikle Türkmen edebiyatı konusunda çeşitli çalışmalar yapmıştır (Aşirov, 2019b). Türkmen aydını Gulmuhammedov, “Türkmenistan Gazetinin Edebiyat Sahıpası ve Şağırlar hem Yazıcılarımız” (Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız) adlı edebî eleştiri yazısında, genç Türkmen şairi Amandurdı Alamişov'un (1904-1943) “İlime” adlı şiiri (Türkmen Edebiyatının Tarihi, 1979: 154-172) başta olmak üzere farklı Türkmen şair ve yazarlarına ait şiir ve öykülerin edebî kritiğini yapmıştır. Bunun üzerine dönemin aydınlarından olan Hallı Şahberdiyev (Aşirov, 2017: 12-14), Gulmuhammedov'un tenkit makalesine Alamişov'un şiiri bağlamında bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Akabinde bu iki yazarın yeni birer cevap yazısı kaleme almaları sonucunda eleştiriler devam etmiştir. Genel olarak Gulmuhammedov ile Şahberdiyev'in edebî eleştiri yazılarının, Alamişov'un şiirleri bağlamında devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu eleştirilerin, Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında ortaya çıkan edebî tenkit yazılarının ilk örneklerinden olduğu aşikârdır.

1. Gulmuhammedov'un Edebî Eleştirisi

Türkmen düşünce tarihinde, özellikle edebiyat ilminde ayrı bir yeri olan düşünür ve yazar Abdulhekim Gulmuhammedov, Ocak 1928 yılında “Türkmenistan” gazetesinde Aşkabat'ta “Türkmenistan Gazetinin Edebiyat Sahıpası ve Şağırlar hem Yazıcılarımız” (Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız) adıyla yayımlanan edebî eleştiri makalesinde, dönemin Türkmen şair ve yazarlarının, “Türkmenistan” gazetesinin eki olarak yayımlanan “Edebiyat Sayfası”nda yer alan yazılarını ele almaktadır (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, 1925 yılından itibaren Sovyet Türkmenistanı'nın her bölgesinden “Türkmenistan” gazetesine şiirler ve hikâyelerin gönderilmeye başlandığını belirtmekle birlikte “Türkmenistan” gazetesinin yayın kurulunun da gelen edebî yazıları, genel bir değerlendirmeden sonra yayımladığını iddia etmektedir. Yazar, gazeteye gelen yazıların değerlendirme ve yayımlanması hadisesinin bu şekilde yapılmasının da bazı saikleri olduğunu açıklamaktadır. İlk olarak “Türkmenistan” gazetesinin siyasi bir yayın aracı olduğunu öne sürmektedir. “Türkmenistan” gazetesinde Türkmenistan'ın yeni kurulmasından dolayı ekseriyetle siyasi, iktisadi ve maarifle ilgili hususlarla ilgilenildiği ve bu yüzden edebî ve sanatsal konularla gereği gibi ilgilenilmediğini ifade etmektedir. Bununla birlikte “Türkmenistan” gazetesinin, 1927 yılından itibaren ayda bir defa olmak üzere “Türkmenistanın Edebiyat Sahıpaları” (Türkmenistan'ın Edebiyat Sayfaları) adıyla edebî içerikli bir gazete ekini de yayımlamaya başladığını belirtmektedir. Yine yazar, “Türkmenistan” gazetesinin eki olarak yayımlanan “Edebiyat Sayfaları” adlı gazete ekinin, genç şairler ve yazarlar arasında önem kazanmasıyla 1928 yılının başından itibaren ayda iki defa yayımlanmaya başladığını da ifade etmektedir. Gulmuhammedov değerlendirmesinde, bu önemli adımın gerekli, ancak yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca, Türkmen genç şair ve yazarlarının çalışmaları için müstakil edebî bir derginin oluşturulması gerekliliği üzerinde durmaktadır (Gulmuhammedov, 1928a).

Sovyet Türkmenistanı'nda edebî bir derginin varlığının gerekli olduğunu açıkça dile getiren Gulmuhammedov, bu teklifini temellendirmek için bazı görüşler de sunmaktadır. Bunların ilkinin edebiyat ilminin “usul – üslup, sanat ve stil” konuları olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yazar, genç Türkmen şairlerinin gelişimleri hakkındaki düşüncelerini de beyan etmektedir. Gulmuhammedov, yazısını bu nedenle kaleme aldığını ifade etmektedir: “Bu düşünce, benim kendi özel düşüncem olup, düşüncemde yanlış da yapabilirim, ancak ben bu düşüncemi ilmî-edebeî ortamlarda çalışan yoldaşlarla ortaklaşmak/paylaşmak istiyorum” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov yazısının temelini oluşturan şeyin ise “Türkmenistan” gazetesinin eki olan “Edebiyat Sayfaları”nın 1928 yılının Ocak ayında yayımlanan sayısı olduğunu açıklamaktadır: “Bu nedenle “Türkmenistan” gazetesinin 2 Ocak 1928 yılının

Cuma gününde çıkan “Edebiyat Sayfaları” sayısını göz önünde tutarak yukarıda işaret ettiğim düşünceleri yazmaya girişiyorum” (Gulmuhammedov, 1928a). Yazar, başlangıçta kaynak olarak belirlediği sayının içeriğini şöyle beyan etmektedir: “Bu edebiyat sayfasının içinde yer alan edebî yazılar; yedi adet şiir, çeşitli konuları ihtiva eden dört hikâye ve değişik türlerde nesir ile kaleme alınan yazılardır” (Gulmuhammedov, 1928a).

2. Şiir Değerlendirmesi

Gulmuhammedov, “Türkmenistan” gazetesinin eki olan “Edebiyat Sayfaları”nda yer alan edebî çalışmalardan öncelikle şiirleri değerlendirerek makalesine başlamaktadır. Yazar, ilk olarak şair Amandurdi Alamişov’un (1904 -1943) “İlime” adlı şiirini ele alır: “Bu genç şairin şiirinde usul – üslup, sanat, söz dizimi (tümce yazımı), vezin, kafiye, teşbih bozukluklarını gören herhangi bir edebiyatçı, bu duruma ya gülecektir yahut da bu durumdan pişman olacaktır...” (Gulmuhammedov, 1928a). Genç şairin bu durumunun nedenleri üzerinde duran Gulmuhammedov, genç şairlerin ilk olarak Avrupa edebiyatından, ikinci olarak Türk dünyasındaki edebiyattan ve son olarak Sovyet Türkmenistanı’nda devam eden inkılap edebiyatından bihaber olduklarını iddia etmektedir. Ayrıca müellif, genç Türkmen şairlerinin esasen klasik Türkmen şairlerinin yöntemini devam ettirmek istediklerini, ancak onu da gereği gibi yapamadıklarını örnekleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Bu hususta ilkin Alamişov’un aşağıdaki dörtlüğünü örnek olarak göstermektedir (Gulmuhammedov, 1928a):

“Ey Eziz Türkmenistan,
Sevgili Türkmenistan,
Her yerde sular bolap,
Gül bolsın Türkmenistan.”

Gulmuhammedov, Alamişov’un bu dörtlüğünde şiir yöntemlerinin hangilerinin bulunduğunu sorgulamakta ve şiiri detaylı bir şekilde edebî açıdan irdeleyerek eleştirmektedir. Nitekim yazar, Alamişov’un şiirinde usul – üslup, sanat, cümle yapımı, vezin, kafiye, teşbih gibi hususlar başta olmak üzere beyitlerin uyumluluğu ve hatta harf sayısı dâhil olmak üzere birçok değerlendirme yapmaktadır. Ayrıca yazar, şiiri dil bilimsel açıdan da irdelemekte ve onu şöyle değerlendirmektedir: “Bu şairin mısralarında, vezin ve kafiye olmadığı gibi, sözleri Türkmen dilinin nahv [sentaks], sarp [morfoloji] kurallarından uzaktır. Bunun yanı sıra şiiri usul – üslup olarak da temel yanlışlıklar üzerine inşa edilmiştir” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, “Edebiyat Sayfaları” adlı gazete ekinde şair Oraz Övezgeldi’nin “Ağalar” adlı bir şiirinin olduğundan bahsederek onun da kritiğini yapmaktadır: “Bu şiirin vezin ölçüsünün Türk halklarının çok eski zamanlarındaki ölçüsü olup bundan bin yıl öncesinde bu ölçünün Türkmen şairlerinde olduğu ve geçmişte sıklıkla kullanılmış olduğu hakkında malumatımız var” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, “Edebiyat Sayfaları” adlı gazete ekinde yayımlanan, şair Pence Ağaoğlu’nun “Türkmen Gızlarına” (Türkmen Kızlarına) adlı şiirini de ele alarak şöyle demektedir: “Bu şiirin vezni, kafiyesi, usul-üslup ve teşbih bakımından bozukluğu Alamişov’unkinden bile fazladır” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, Ağaoğlu’nun edebî yöntemlere de dikkat etmediğini belirtmekte ve şiirinden örnekler vermektedir (Gulmuhammedov, 1928a):

“Dünya gelen novcuvan
Gızlar dünya siziñki
Ayşieşretaşılışıp
Yagtıcahansiziñki”

Gulmuhammedov, bu şiirin kafiyesi ve vezni dâhil olmak üzere her bir sözcüğünü detaylı bir şekilde irdelemekte ve yazarı edebî açıdan eleştirmektedir. Bununla birlikte bilhassa şiirin dördüncü kıtasını eleştirmekte ve bu kıtayı örnek olarak zikretmektedir:

“Tâze açılan bagtınız
Guriñ rovaç tagtınız
Ak gubagaz vagtınız
Sürinç dovran siziñki”

Gulmuhammedov, şairin kullandığı kelimelerin kullanım bozukluğuna da dikkat çekmektedir. Yazar, şairin şiirini dil bilimsel ve edebî açıdan irdelemenin yanı sıra onu siyasî bakımdan da eleştiriye tabi tutmaktadır (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov aynı eleştiri yazısında, şair Hacımuhammed Orazoğlu'nun “Satılan Gızın Zarı” (Satılan Kızın Ahı), adlı şiirini de irdelemektedir: “Bu şiir de usul ve sanat bakımından bozuk ‘ele alıp eteğe salar’ [ele alınıp değerlendirilebilecek] olmamakla birlikte, şiirin teşbih açısından da çok eksiklikleri vardır” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov yazısında, yine aynı gazetenin ekinde yayımlanan Yoldaş Atageldi ve diğer bazı şairlerin eserlerini de benzer şekillerde örnekleyip kritik etmektedir.

3. Hikâye Değerlendirmeleri

Gulmuhammedov, “Türkmenistan Gazetiniñ Edebiyat Sahıpası ve Şağırılar hem Yazıcılarımız” (Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız) adlı yazısında, ikinci olarak “Edebiyat Sayfası”nda yayımlanan hikâyeleri ele almaktadır. Yazar bu bağlamda ilk olarak, Yaradangulı'nın “Süythor Nazarbay” (Faizci Nazarbay) adlı hikâyesini irdelemektedir. Bu hikâyenin ilk bölümünün “Edebiyat Sayfaları”nın dokuzuncu sayısında yer aldığını söylemektedir. Ancak müellif, eleştiri yazısının “Edebiyat Sayfası”nın 2 Ocak 1928 yılındaki sayısı ile sınırlı olduğundan hikâyenin ikinci kısmını dikkate alacağını altını çizmektedir (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, “Süythor Nazarbay” adlı hikâyesinin yazarı Yaradangulı'nı şöyle tanıtmaktadır: “Yaradangulı yoldaş ise genç şair ve yazarlardan değil, daha eski yazarlardandır” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, hikâyenin yazarının genç bir Türkmen yazar olmadığını dile getirmekle bir bakıma onun tecrübeli bir yazar olduğunu beyan etmektedir. Gulmuhammedov, hikâyeyi şöyle değerlendirmektedir: “Hikâyesinin münderecesi [muhteviyatı] (syujeti) [öyküsü] ve kullandığı mazmunu güzeldir. Hikâyede esas karakterler olarak bir zengine bir de mazlum kullukçu batrak [ırgat]'a yer verilmektedir.” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, ilk olarak hikâyeyi kurgusal açıdan değerli görmekle birlikte ideolojik bakımdan eleştirmektedir. İkinci olarak ise hikâyeyi dil bilimsel açıdan tenkit etmektedir: “Hikâyenin içinde tümce yapısı bakımından, sarp [morfoloji], nahv [sentaks] kuralları bağlamında da birtakım yanlışlıklar var” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, bununla birlikte hikâyede Türkmenler arasında az kullanılan kelimelerin tercih edildiği bilgisini de vermektedir: “Bunlardan başka, eserde Türkmence karşılığı olan [kelimelerin] Tatarca karşılıkları kullanılmaktadır” (Gulmuhammedov, 1928a). Ancak Gulmuhammedov, kavram konusunda ise farklı bir görüş belirtmektedir: “İlmî ve fennî kavramlarda Tatarca değil, Perence[Fransızca veya Avrupalı dili] sözleri almak gereklidir. Ancak genel kullanımdaki sözlerde ise başka dillerin sözlerini kullanmaya gerek yoktur.” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, Yaradangulı'nın hikâyesini değerlendirirken sonuç olarak şöyle demektedir: “Bu kadar eksikliklerine rağmen yoldaş Yaradangulı'nın hikâyesi iyi denebilecek bir eserdir; ancak görünen eksikliklerini bugünden sonra düzeltmesi gereklidir” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov'un kritiğe tabi tuttuğu bir diğer eser ise, yine “Türkmenistan” gazetesinin eki olarak verilen “Edebiyat Sayfaları” kısmında yayımlanan, Bican Atabay'ın “Kıyamet” adlı hikâyesidir. Ona göre, bu hikâye büyük bir gürültü ile başlasa da hikâyenin sonu pek şaşıklı değildir. Gulmuhammedov hikâyeyi, esasen kurgusal ve dil bilimsel açıdan eleştirmektedir: “Tümce yapısı bozuk, cümleler çok uzun oluşturulmuş; dinî unsurlar fazla kullanılmış” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, hikâyenin yazarı hakkında son olarak şu tespitleri yapmaktadır: “Her hâlde bu yazar, genç bir yazar olduğundan gelecekte kaleminin gelişme umudu yok değildir” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, aynı gazetenin ekinde Agahan Durdıyev'in (1904-1947) “Bagtılı Gız Bagdatda” (Bahtlı Kız Bağdat'ta) adlı hikâyesinin de yayımlandığını belirtir ve eseri ilk olarak yine dil bilimsel açıdan

eleştirir: “Bu hikâye de nahv [sentaks] ve sarp [morfoloji] bakımdan bozuktur. Hikâyenin mündercesi [muhteviyatı] de iyi kurgulanamamıştır” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov, “Edebiyat Sayfaları” adlı gazete ekinde kendisinin de iki edebî yazısının bulunduğunu şöyle dile getirmektedir: “Yukarıda inceleyerek geldiğimiz şiir ve hikâyelerden başka benim kendimin de “Maşgala” (Aile) ve “Yenede Öz Yurdım” (Yine de Kendi Yurdum) adlı nazım-nesir iki edebî yazım var” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, kendi yazıları hakkındaki eleştiri konularını ise şöyle ifade etmektedir: “Kendi hakkımda nasıl eleştiri yapacağımı bilmiyorum. Çünkü hiç kimse yoktur ki kendi eksikliğini kendisi görsün. Onun için benim şiirim ve edebî çalışmalarım hakkında inceleme yapmayı ve vicdanlı bir şekilde kritik etmeyi başka yoldaşlara bırakıp, genç şair ve yazarların ilerlemesi ve gelişmesi için, fikrimi yine onlarla paylaşıp makalemi tamamlamak istiyorum” (Gulmuhammedov, 1928a).

4. Önerileri

Gulmuhammedov, “Edebiyat Sayfaları” adlı gazete ekinde yazdığı bu eleştiri yazısının üçüncü bölümünde ise genç Türkmen şair ve yazarlarına yaptığı önerilerle dikkat çekmektedir: “Bizim genç şair ve yazarlarımızın arasında üstün yetenekli çok donanımlı yiğitler vardır” (Gulmuhammedov, 1928a). Yazar, üstün yetenekli gençlerin gelişmelerinde gerekli olan ortam ve şartların oluşmasının öneminden bahsederken Ekim 1917 İnkılabından önce üstün yetenekli gençlerin kaybolup gittiğini de belirtmektedir. Ancak Ekim İnkılabından sonra yeniden genç ve umut vaat eden simaların ortaya çıkmaya başladığını söyleyen yazar, genç Türkmen şair ve yazarların yetişmesi için de bazı önerilerde bulunmaktadır (Gulmuhammedov, 1928a):

1. “Genç Türkmen şair ve yazarları, Türkmen dilinin nahvını, sarfını gayet dikkatle okuyup iyi bilmelidirler”.
2. “Diğer Türk dilleri ile Türkmen dilinin arasındaki farkları ortaya koyan kıyaslamalı nahv ve sarfi bilmelidirler”.
3. “Türkmen dilinin ve diğer Türk dillerinin tarihî nahv ve sarfını öğrenmeliler. Çünkü tarihî nahv ve sarfi bilmek çetin [olsa da öğrenilmesi gerekli]dir”.
4. “Nahv ve sarfi mükemmel bir şekilde öğrendikten sonra hususî bir edebiyat ilmi okuması yapılmalı[dır]”.
5. Şair ve yazarlarda çok yüksek bir siyasî bilinç gereklidir”.

Gulmuhammedov, genç şair ve yazarların edebiyat ilminde ilerlemesi için Türkmen dilinin dil bilgisi ile diğer Türk halklarının dil bilgisinin de bilinmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, edebiyat ilminin temel eserlerinin bilinmesinin gerekli olduğunu detaylı bir şekilde açıklamaktadır: “Çünkü edebiyat ilmi de diğer ilimler gibi müstakil bir ilim olduğundan, okumadan bu yolda şair ve yazar olmak çetindir. Bir takım üstün yetenekli kimseler kendi gayret ve himmetleri ile âdetten dışarı mütali ve bu yoldaki kitapları okumak ile şair ve yazar olsalar da yine bu ilmi özel bir iş kapısı edinerek değişik okumalar yapan kimseler gibi olamazlar. Onun için okumak gereklidir. Günümüzde Tatar, Özbek ve Azerbaycan Türkçesinde, edebiyat ilmi hakkında çıkan kitaplar vardır. Hiç olmazsa o kitapları alıp okumak gereklidir” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov, son olarak siyasî bilincin öneminden bahsetmekte ve bu hususu şöyle temellendirmeye çalışmaktadır: “Şair ve yazarlar hangi sınıftan ve görüşten çıkarsa çıksın çıksa, hangi sınıfın şarkısını söylerse söylesin ona evvela siyasî bilinç lazımdır” (Gulmuhammedov, 1928a).

Gulmuhammedov makalesini kaleme aldığı dönemde, dünyada proletarya ile kapitalizm arasındaki mücadelenin devam ettiğini, ancak Sovyet Türkmenistanı'nda bunun proletaryanın zaferi ile tamamlanmasına rağmen kapitalizm unsurlarının da hâlâ etkisinin görüldüğünü belirtmektedir. Bundan dolayı Gulmuhammedov, şair ve yazarların ne yapması gerektiğini şöyle tarif etmektedir: “Öyle ise bir şair ve yazarın kendi sınıfsal düşmanı ile nasıl ve hangi yolda mücadele edeceğini, onun usulünü, metodunu bilmesi onun en zarurî ödevlerindedir” (Gulmuhammedov, 1928a). Gulmuhammedov yazısını şöyle

tamamlamaktadır: “İşte böyle talim-terbiye alarak yetişen bir şair ve yazar, Türkmen işçi ve emekçisinin isteğine cevap verebilir, aksi olursa cevap veremez” (Gulmuhammedov, 1928a).

5. Şahberdiyev’in Eleştirisi

Türkmen edebiyat ilmi üzerine önemli yazıların altına imza atan Hallı Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un “Türkmenistan” gazetesinin “Edebiyat Sayfası” adlı ekinde yayımlanan “Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız” adlı makalesine, 28 Şubat 1928 yılında “Türkmenistan” gazetesinde yayımlanan “Kim için Yazdınız?” (Kim için Yazdınız?) adlı bir eleştiri kaleme almıştır (Şahberdiyev, 1928a). Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un makalesini hedef aldığını, yazısının başında şöyle açıklamaktadır: “Türkmenistan” gazetesinin 20-22-23. sayılarında “Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sahıpası ve Şagırlar hem Yazıcılarımız” (Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası ve Şairler ile Yazarlarımız) başlığı ile yoldaş Gulmuhammedov’un bir makalesi çıktı. O, bu makalesinde, 1928 yılında “Türkmenistan” gazetesinin eki olarak yayımlanan “Edebiyat Sayfaları”ndaki bazı edebî metinleri kritik etmiştir” (Şahberdiyev, 1928a).

Şahberdiyev’in Gulmuhammedov’a karşı eleştiri yazmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki Alamişov’un “İlime” adlı şiirinin “Edebiyat Sayfaları”nda yayımlanmadan önce Şahberdiyev tarafından okunması ve takdir edilmesi hususudur: “Yoldaş Alamişov, bu şiirinde doğrudan hiçbir kimseyi takip etmemiştir. Bu onun denemesidir. Yoldaş Alamişov, “İlime” adlı şiirini bana gösterip: “Bu şiir oldu mu? Nasıl? diye sordu. Baktım, deneme olarak yazılan bir şiir; olmuştur iyi! diye cevap verdim” (Şahberdiyev, 1928a). Kendisinin okuyup tasdik ve tescil ettiği eserin, Gulmuhammedov tarafından ciddi eleştirilere maruz bırakılması bir nevi Şahberdiyev’in de eleştirilmesi anlamına gelmektedir. İşte bu hadise, Şahberdiyev’in bir nevi eleştirinin eleştirisini yapmasının saiklerinden biri olmuştur denilebilir.

Tüm bunlarla birlikte Şahberdiyev, yazısının başında umumi manada edebî eleştirinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu nedenle yazar, Gulmuhammedov’un Türkmen edebî yazılarını değerlendirmesinin önemli olduğunu da belirtmektedir. Ancak müellif, ilk olarak eleştiri yazısının dili konusunda değerlendirme yapmakta ve yazının kimler için yazıldığı üzerinde durmaktadır: “Sizin gibi büyük, yaşlı bir yazarın kalemini eline aldığı kimler için yazacağını hatırlardan çıkarmaması gereklidir” (Şahberdiyev, 1928a). Şahberdiyev yazısında, Gulmuhammedov’un “genç şair ve yazarlar” demesine rağmen Türkmen dilinde az kullanılan sözleri tercih etmesi, bağlaçlar ve işaretlemeler ile uzun tümceler kurmasından dolayı onu eleştirmektedir. Buna bağlı olarak anlaşılması zor sözlerin açıklamalarının verilmemesini de yazısındaki ayrı bir eksiklik olarak belirtmektedir.

Aynı şekilde Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un yazısında kullandığı edebiyat terimleri ile ilgili detaylı bir değerlendirme yapmakta ve bu değerlendirmeyi yaparken de Gabdrahman Sagdi’nin (1889-1956) “Edebiyat Dersleri” adlı kitabından örnekler vererek bu hususu açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un eleştirisinde dönem şartlarını göz önüne almadan eleştiriler yaptığını şöyle dile getirmektedir: “Siz eleştirinizde yine böyle gençlerimizin güçlerini, [bu dönemde Türkmen] dilinin üzerinde ciddi çalışılmadığını dikkate alarak kritik etmeli ve ona bakarak değerlendirmeliydiniz” (Şahberdiyev, 1928a).

Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un üç senedir gençler arasında edebî alanda bir gelişmenin olmadığını iddia eden ifadelerini naklettikten sonra, bunun gerçeği yansıtmadığını çeşitli örnekler vererek açıklamaya çalışmaktadır. Şahberdiyev, “At çapa çapa yüvrük bolar” [At koşa koşa süratli olur] atasözünden hareketle Türkmen gençlerinin de bu şekilde edebî çalışmalar ortaya koyarak gelişeceğini savunmaktadır. Ayrıca yazar, Gulmuhammedov’u “Buz üstünden tozan...” [Buz üstünde toz tanesi arama] deyimini örnek vermek suretiyle de eleştirmeye devam etmektedir (Şahberdiyev, 1928a).

Aynı şekilde Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un edebî eleştiri yöntemini de usul olarak yanlış bulmaktadır: “Yoldaş Gulmuhammedov, bunu bildiği hâlde, yine “Mahtumkulu”nu takip ederek ağır zahmete giriyor. Onu harf ile hesaplayıp çıkıyor [Yalnızca aruz veznine göre değerlendiriyor]. Bunun yerine genç şairin bir nevi deneme amacıyla oluşturduğu şiirini irdeleyip onun şiir akımlarının hangisine yakın olduğunu, dönemimize ve dilimizin özel kurallarına faydalı olup olmadığını, değerlendirseydi daha

yerinde olurdu” (Şahberdiyev, 1928a). Ayrıca Şahberdiyev, Alamişov’un şiirine neden olur verdiğini de şöyle açıklamaktadır: “Bu şiir, şiir akımlarının birine girdiği için değil, yeni bir yol takip edilerek yazıldığı içindir” (Şahberdiyev, 1928a). Müellif, onun diğer bazı şiirlerini de yazısında örnek göstererek şöyle demektedir: “Alamişov’un, sizin ifade ettiğiniz gibi oluşturulmuş şiirleri de vardır” (Şahberdiyev, 1928a).

Şahberdiyev, Türkmen edebî çalışmalarında yeni bir yöntemin kullanılmasından yana tavır almaktadır. Ona göre bu yenilik, Türkmen edebî geleneğinin gelişiminde önemli bir etki yaratacaktır: “Kendi dönemimize, kendi dilimize uygun yeni usuller bulup kullanmaya ise gerçekten hakkımız vardır” (Şahberdiyev, 1928a). Müellif, klasik edebî yöntemin kutsallaştırılmamasının gerekliliği üzerinde de durmaktadır. Ona göre yeni edebî usullerin ortaya çıkarılması Türkmen dili ve edebiyatının terakkisi için çok elzemdir.

Şahberdiyev yazısında, Alamişov’un şiirini savunmaya devam ederken onun şiirinin her bir Türkmen vatandaşı tarafından kolaylıkla anlaşılabilirliğini ifade etmektedir: “Bu, örnek olarak aldığımız beyti, Türkmen’in en küçük çocuğu bile anlayacaktır. Siz, [konuyu] “dil ve ilmî sebepten” diyerek gözünüze perde çekerek örtecekseniz, onu bilemeyiz. Ancak ilim göz kapamak değildir, göz açmak için yapılmalıdır” (Şahberdiyev, 1928a). Son olarak Şahberdiyev, Gulmuhammedov’a şöyle hitap ederek yazısını tamamlamaktadır: “Yaşlı yazarımızdan beklentimiz: Fikir vereceği zaman öncelikle; dilini, usulünü ve yanlışlarını düzeltmesidir. Kuru sözler ile genç yazar ve şairlere öğüt vermektense bu [daha] hayırlıdır” (Şahberdiyev, 1928a).

6. Gulmuhammedov’un Cevap Yazısı

Petersburg’da öğrenim gören Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in “Kim için Yazdınız?” adlı yazısına 23 Nisan 1928 yılında Rusya’nın Leningrad (Petersburg)şehrinde “Türkmenistan” gazetesinde “Doğru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazıydım” (Doğru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazmıştım) adıyla bir cevap yazısı yayımlamıştır (Gulmuhammedov, 1928b). Gulmuhammedov, bu cevap yazısında ilk olarak Şahberdiyev’in eleştiriyi yazma gayesini, konuyu şahsileştirmeye ve edepten uzak bir şekilde demagoji yapmaya çalışma olarak açıklamaktadır: “Türkmenistan” gazetesinin 49. sayısında yazarlık kuralından uzak büyük bir çöğiliğin/demagogluğun örneği olan (Hallı) imzalı “Kim için Yazdınız?” adındaki makaleyi okudum... Bu makale, bu yılın Ocak ayında benim tarafımdan “Türkmenistan Gazetesinin Edebiyat Sayfası Genç Şair ve Yazarlarımız” adlı makaleye karşı yazılmıştır” (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Türkmenistan’da edebî eleştirinin yazılmasının zamanının geldiğini ifade etmektedir: “Ekim İnkılabının 11. [senesinde], Türkmenistan Cumhuriyeti’nin 4. yılında, şimdi matbuatımızda ilmî, fennî, edebî ve eleştirel makaleler yazılmasının zamanının geldiği kanaatindeyiz” (Gulmuhammedov, 1928b). Bu bağlamda Gulmuhammedov, yazısında Şahberdiyev’in yaptığı gibi demagoji olmaması için Şahberdiyev’in yazısından nakiller yaparak açıklamalar yapmaya çalıştığını ifade etmektedir (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in eleştirisinin ilmî bir eleştiri olmadığını şöyle dile getirmektedir: “Siz, meseleye ilmî bir surette yaklaşmak istiyorsanız Alamişov’un şiirini niçin Sarp (Grammatika), Nahv (Sintaksis), Mantık (Logika) bakımdan ele alıp irdelemediniz? Eğer böyle bir çaba gösterseydiniz biz de tüveleme [maşallah] –bârekallâh derdik” (Gulmuhammedov, 1928b). Müellif, Şahberdiyev’in eleştiri yazısının edebî, ilmî bir değerinin olmadığını belirtmekle birlikte yine de yazının üzerinde durulmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in yazısının üç bölümden oluştuğunu beyan edip birinci bölümün dil ve kavramdan, ikinci bölümün şiir ve onun vezni, hece, heñ (melodik) ölçüsünden, üçüncü bölümün ise yalnızca suçlamadan ibaret olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle her bir bölüme ayrı cevap hakkının doğduğunu belirtmektedir (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev tarafından kullanılan “genç şairler ve yazarlar” ifadesinin çarpıtıldığını belirtirken edebî eleştiri yazısının hitap ettiği kesimin belli olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Nitekim genç şair ve yazarların “13 – 14 yaşlarında” olarak değerlendirilmesinin bir yanıltma olduğunu açıklamaktadır. Gulmuhammedov, dönemin eğitilmiş gençlerinin böyle değerlendirilemeyeceğine inancının tam olduğunu şöyle dile getirmektedir: “Yine Türkmen’in eğitilmiş

gençlerinin konuya sizin gibi bakmayacaklarına da inanın!” (Gulmuhammedov, 1928b). İkinci olarak o dönemde orta ve yükseköğretimde [eğitim almış gençlerin] az değil, aksine çok olduğunun altını çizmektedir (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in kendisiyle ilgili uzun cümleler kullanması hakkında yaptığı eleştiriyi naklettikten sonra bu iddiayı değerlendirmeye geçmektedir. Müellif, Şahberdiyev’in uzun cümlelere dil bilimsel olarak bir eleştiri getiremediğini belirtirken aksine bu cümlelerin (hızlı bir şekilde) okunduğunda anlaşılacağı savını aktarmaktadır. Gulmuhammedov, bu iddiasını desteklemek için de ilmî ve edebî yazıların hızlı bir şekilde okunmayacağını, aksine bu tip çalışmaların irdelenerek okunmasının gerekliliğini öne sürmektedir. Yazar, uzun cümle kullanımı hususunda son olarak şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Uzun cümle hakkında Türk – Tatar dillerinin (Türkmen dili de dâhil olmak üzere) hiçbirinde değişmeyecek bir kural yoktur” (Gulmuhammedov, 1928b). Ayrıca Gulmuhammedov, cümlenin uzunluğu değil, dil bilimsel ve edebî yönünün esas alınması gerektiği görüşünün, herkes tarafından kabul edilen bir görüş olduğunu öne sürmektedir. Yazar; Şahberdiyev’in yazısına, konuyu anlamadığından dolayı “Kim için Yazdınız?” diye bir başlık attığını iddia etmektedir (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in yazısında kullandığı “ve/hem” benzeri bağlaçları da eleştirisine dâhil etmiştir. Buna göre bağlaçların; Rusçada “soyuz”, Arapçada “atıf”, Tatarcada “yalgama/bağlama” şeklinde adlandırıldığını ifade etmektedir. Ancak Gulmuhammedov’un Türkmen dil bilgisindeki genel kabulü bilmediğinden dolayı bağlaçları “yapıştırma” şeklinde adlandırdığını, ancak bilim kurulu tarafından bunun adının/kullanımının bu şekilde olduğunu da belirtmektedir (Gulmuhammedov, 1928b). Ayrıca Gulmuhammedov, Türk – Tatar dillerinde 4-5 bağlaç değil, 33 bağlacın olduğundan da bahsetmektedir (Gulmuhammedov, 1928b). Yazarın, o dönemde Petersburg’da öğrenim gördüğü düşünüldüğünde, hadise daha anlaşılabilir olmaktadır. Nitekim Kümüşali Böriyev’in yazısı, Türkmen dilinin yazım kuralları, kavramları ile ilgili tartışmalı meseleyi ortaya koymaktadır (Aşirov – Muhammedov, 2019: 122-132).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in “yabancı” sözler kullanımı konusuna da ayrı bir yer ayırmaktadır ve bu bağlamda Şahberdiyev’in “şiiir”, “nesir”, “usul”, “üslup”, “sanat”, “stil”, “meslek” ve “ideoloji” gibi ‘anlaşılmayan’ kavramlardan bahsettiğini belirtmektedir. Buradan yola çıkarak bu kavramları detaylı bir şekilde açıklamaya ve bunların kullanım nedenlerinin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır: “[Bu kavramlar], birlikte sosyalizme ulaşmak için çalıştığımız Rus, Türk – Tatar proleter edebiyatı, matbuatı vesilesiyle alınan kavramlardır” (Gulmuhammedov, 1928b). Müellif, yazısındaki kavramları kullanma sebebini de şöyle temellendirmeye çalışmaktadır: “Türkmen dilinde karşılığı olmadığından dolayı ben, Rus, Türk-Tatar edebiyat ve matbuatlarında kullanılan bu kavramları... anlattım” (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov yazısında, uluslararası kavramların kullanımını da örneklerle açıklamaya çalışmaktadır (Gulmuhammedov, 1928b). Müellif, edebî kavramları detaylı bir şekilde açıklamakla birlikte, kullandığı kelime ve kavramların diğer Türk halklarında olduğunu ifade etmektedir (Gulmuhammedov, 1928b). Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in özellikle “ne” kelimesi üzerinden yaptığı eleştiriye, bu kelimenin “ne” veya “ni” şeklinde diğer Türk topluluklarında kullanıldığını belirtmek ve Türkmenlerin büyük şairi–Mahtumkulu’nun şiiirinden de örnek vermek suretiyle karşı çıkmaktadır (Gulmuhammedov, 1928b).

Gulmuhammedov, Şahberdiyev’in eleştirilerinin yersiz olduğunu göstermek amacıyla Alamişov’un “Edebiyat Sayfaları”ndaki şiiirini yeniden ele almaktadır. Müellif, Şahberdiyev’in iddialarını maddeler halinde tespit ederek bunlara cevap vermektedir. Daha sonra Mahtumkulu’nun şiiirini örnek verip bu şiiirin yedili hece ölçüsüyle tertip edildiğini göstermekte, ardından da Alamişov’un şiiiriyle kıyaslayarak iddiasını uzun uzun anlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca Gulmuhammedov, Alamişov’un şiiirindeki kelime seçimini; vezin, kafiye ve benzeri hususları ilk makalesinde incelediğini belirtmektedir (Gulmuhammedov, 1928b).

7. Şahberdiyev’in Cevap Yazısı

Hallı Şahberdiyev, Gulmuhammedov’un “Doğru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazmıştım”adlı yazısına,1928 yılında “Yaş Kommunist” gazetesinde “Hakikat Her Vagt Açık!” (A. Gulmuhammedova

Cogap)) (Hakikat Her Zaman Açık! "A. Gulmuhammedov'a Cevap") adıyla ikinci bir cevap yazısı kaleme almıştır (Şahberdiyev, 1928b).

Gulmuhammedov ile Şahberdiyev arasında gerçekleşen bu cevaplaşmaların giderek daha bariz bir şekilde şahsileşmeye, siyasileşmeye, ideolojikleşmeye başladığı görülmektedir. Nitekim Şahberdiyev, Gulmuhammedov'un yazısına karşı ikinci kez kaleme aldığı tenkit yazısında şöyle demektedir: "Biz burada açıkça ifade ediyoruz ki bu teklifler genç şair – yazarların durumunu anlayarak verilen bir nasihat değil, ayrıca yol gösterici de değildir. Bu [teklifler], millî cumhuriyetlerde dil, edebiyat ilmi işçilerini hazırlamaktan ötürü Leningrad [Petersburg] şehrinde açılan "Türkmen seminerinin" okul programıdır. Bunlar, şair ve yazarların bilmesi gereken ilimler değil, aksine ilmî dil-edebiyat çalışanlarının; Gulmuhammedov gibilerin bilmesi ve öğrenmesi gereken ilimlerdir" (Şahberdiyev, 1928b). Şahberdiyev'in Gulmuhammedov'a yazdığı son yazıda, artık açık bir şekilde ideolojikleşmeye başladığı da görülmektedir. Nitekim A. Kekilov, R. Recepov ve K. Jumayev tarafından 1969 yılında Aşkabat'ta "Türkmenistanda Tankıdı Pikirin Döreyşi hem Ösüşi" (Türkmenistan'da Eleştirel Fikrin Türeyişi ve İlerleyişi) adıyla yayımlanan eserde, Gulmuhammedov ile Şahberdiyev arasında cereyan eden edebî eleştirileri, son yazıları bağlamında şöyle değerlendirmektedirler: "Bu iki tenkitçinin (A. Gulmuhammedov'un "Doğru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazıpdım" [Doğru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazmıştım] ve H. Şahberdiyev'in "Hakikat Her Vagt Açık!" [Hakikat Her Zaman Açık!] adlı makaleleri) ekseriyetle edebî tenkide benzemeyen, iki insanın kendi arasındaki ben – benlik kavgasına ve birbirlerine büyülenmesine daha yakın olan yazılardır" (Kekilov ve diğ., 1969, s. 28).

Yine "Türkmenistan'da Eleştirel Fikrin Türeyişi ve İlerleyişi" adlı eserde, Gulmuhammedov ile Şahberdiyev arasında cereyan eden edebî eleştiriye genel olarak şöyle nitelendirmektedirler: "Genel olarak ifade edersek, bu iki tenkitçinin makalelerine gazeteler çokça yer vermiş de olsalar, onlar sanat ve edebiyatın önemli konularını ortaya çıkarıp, onları çözmeye hizmet etmelidirler. Onların tartışması başlangıçta her ne kadar yeni Türkmen Sovyet Edebiyatının bazı konularıyla ilgili olmuş olsa da, sonrasında büyülenmeye, gereksiz tartışmaya evrilerek devam etmiştir. Bundan dolayı sonuç olarak bir yıl boyunca devam eden bu tartışmalar genç Türkmen Sovyet Edebiyatını ilerletmekte, onun kadrolarını eğitmekte beklenen sonucu verememiştir" (Kekilov ve diğ., 1969, s. 28).

Sonuç

Türkmen edebiyatına mahsus edebî içerikli yayınların gerekli olduğunu ifade eden Abdulhekim Gulmuhammedov ile Hallı Şahberdiyev arasında cereyan eden edebî bağlamdaki eleştiriler, Sovyet Türkmenistanı'nda edebiyat eleştirisi üzerine yapılan ilk eleştiri örneklerden biri olarak kabul edilebilir. "Türkmenistan" gazetesinde, 1927 yılından itibaren ayda bir ve 1928 yılından itibaren ayda iki defa olmak üzere "Türkmenistanın Edebiyat Sahıpaları" (Türkmenistan'ın Edebiyat Sayfaları) adıyla edebî metinleri ihtiva eden bir ek yayımlanmaya başlanmıştır. Bu sayfanın, Türkmen edebiyat ilmi tarihinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca bu gazetenin hâlen Türkmenistan'da her hafta Cuma günü yayımlanmaya devam eden ve edebî içerikli yazıları ihtiva eden "Edebiyat ve Sungat" (Edebiyat ve Sanat) gazetesinin temeli olduğu da söylenebilir. Adı geçen bu gazetede eleştiri yazıları bulunan Gulmuhammedov'un, Türkmen düşüncesi üzerinde yaptığı çalışmaların ayrı bir değeri bulunmaktadır. Özellikle düşünürün, Türkmen edebiyatı ile ilgili yazılarının ilmi açıdan kıymetli metinler olduğu görülebilir. Bununla birlikte Hallı Şahberdiyev'in de Türkmen edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalar önemlidir. Bu iki yazarın edebî eleştirilerinin, Türkmen edebiyatı açısından değerli olduğu ve Türkmen edebiyatında eleştiri ilminin gelişimine katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca bu iki yazarın eleştiri yazılarının merkezinde olan genç Türkmen şairi Amandurdu Alamişov da sonraları Türkmen edebiyatında yeni usul bir şair olarak tanınmış ve ün kazanmıştır. "Türkmenistan" gazetesi başta olmak üzere dönemin basınında yayımlanan kitap kritiği veya edebî eleştiri gibi çalışmaları, Sovyet Türkmenistanı'nın eleştiri ve düşünce tarihinde, özellikle de Türkmen düşünce yapısı bağlamında yapılan ilk çalışmalar olarak ifade etmek ve bu çeşit teşebbüslerin de Türkmen dili ve edebiyatına büyük katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aşirov, T. (2019a). “Sovyet Dönemi Türkmenistan’ında Eleştirel Düşüncenin Tarihi: M. Geldiyev (1889-1931) Örneği”. Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Dergisi. 5 (97), 21-29.
- Aşirov, T. (2019b). “A. Gulmuhammedov (1885-1931)’un Türk Kurultayı ve Türklük Bilimine Bakışı”. A.Y.Ü. VIII. Uluslararası Türkoloji Kongresi. 8-10 Ekim 2019, İstanbul.
- Aşirov, T. - Muhammedov, G. (2019). “Sovyet Türkmenistanı’nda Türkmen Dili Tarihi Üzerine Araştırmalar: K. Böriyev Örneği”. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD). 3 (1), 122-132.
- Aşirov, T. (2017). “Mahtumkulu’nun Divanı’nın 1926 Yılındaki Baskısına Eleştiri”. Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi.2 (1), 10-15
- Gulmuhammedov, A. (1928a). “Türkmenistan Gazetinin Edebiyat Sahıpası ve Şağırlar hem Yazıcılarımız”. Türkmenistan Gazetesi.
- Gulmuhammedov, A. (1928b). “Dogru Düşünceli Edebiyatçılar için Yazıpdım”. Türkmenistan Gazetesi.
- Şahberdiyev, H. (1928a). “Kim için Yazdınız?”. Türkmenistan Gazetesi.
- Şahberdiyev, H. (1928b). “Hakikat Her Vagt Açık! (A. Gulmuhammedova Cogap)” Yaş Kommunist Gazetesi.
- Kekilov, A., Recepov, R., Jumayev, K. (1969). Türkmenistanda Tankıdı Pikirin Döreysi hem Ösüşi, Aşkabat: İlim neşiriyatı.
- Türkmen Edebiyatının Tarihi. (1979). (red. Jumayev, K. ve E. İşanguliyev). IV. Tom. Aşkabat: İlim.